

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Balıkesir University Faculty of Theology
[BAÜİFD]

Cilt | Volume: 5 Sayı | Issue: 1
Yıl | Year: 2019 Haziran | June 2019

ISSN: 2149-9969

Sahibi / Owner

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adına Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT
On behalf of Balıkesir University Faculty of Theology

Editör / Editor

Doç. Dr. Mustafa KOÇ

Editör Yardımcısı / Editorial Assistant

Doç. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK

Yazı İşleri Müdürü / Responsible Manager

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Ali ÇANAKCI

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT (Başkan, BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Doç. Dr. Mustafa KOÇ (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Doç. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Doç. Dr. Mehmet ÖZKAN (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Doç. Dr. Savaş KOCABAŞ (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Doç. Dr. Recep ÖNAL (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAYRAM (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Esmâ SAYIN (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Hesham Moahmed Ibrahim MOTOWA (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi/Executive Office and Correspondence Address

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinkçiler Mah. Soma Cad. Altteylül/Balıkesir

Telefon: 0 266 249 61 79 & **Faks:** 0 266 239 87 46

E-posta: balikesirilahiyatdergisi@gmail.com

Web: www.balikesir.edu.tr

Yayın Türü/ Publication Type

Sürelî Yayın / Periodicals

Yayın Periyodu/ Publication Period

Altı ayda bir (Haziran-Aralık aylarında) yayınlanır

Published biannually, June – December

Yayıncı/Publisher

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Basım Yeri ve Tarihi/Publication Place and Date

Konya, Haziran- June 2019

Baskı Hazırlık / Printed by: ERMAN OFSET MATBAACILIK LTD. ŞTİ.

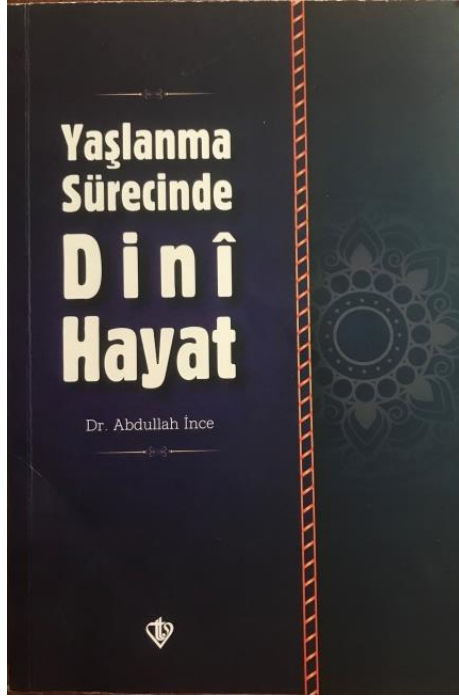
Fevzi Çakmak Mah. Özlem Cad. No: 33/G Karatay/KONYA

Tel: 0332 342 01 55 • Sertifika No: 15409

YAŞLANMA SÜRECİNDE DİNİ HAYAT

Abdullah İNCE

(Diyanet Vakfı Yayınları-2018)

Esra CEYLAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Balıkesir, Türkiye

Balıkesir University, Institute of Social Science

Balıkesir, Turkey

benesraonal@gmail.com

orcid.org/0000-0002-8410-0126

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi bölümünde öğretim üyesi olan Doç. Dr. Abdullah İnce tarafından kaleme alınan 'Yaşlanma Sürecinde Dini Hayat' kendisinin 2012 yılında tamamladığı doktora tezi çalışmasıdır. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları tarafından 2018 yılında yayımlanmıştır. Giriş bölümü, 'Yaşlanma, Yaşlılık, Din ve Dindarlık' başlığıyla birinci bölüm, 'Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme' başlığıyla ikinci bölüm, 'Sonuç ve Öneriler' ile 'Kaynakça' bölümlerinden oluşan kitap 146 sayfadan oluşmaktadır. İçindekilere bakıldığında bölüm ayrımı kitap çalışmasından daha çok tez formatına yakın durmaktadır. Kitabın biçimsel özelliklerinde de tez formatı görülmektedir. Örnek olarak; kitap formatı satır aralığı tek satır olmasına rağmen, kitabın bazı sayfalarında satır aralıklarının tez formatı olan 1,5 satır aralığında unutulduğu söylenebilir. Çalışmada nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır ve dini hayatı açıklamak için işlevselcilik, başvuru kuramsal

bir çerçeve olmuştur. Hem anket yönteminin hem de görüşme yönteminin kullanılmış olması çalışmayı bu alanda çalışma yapacak öğrenciler için başvurulacak rehber konumuna getirmektedir.

Giriş bölümünde dünyada ve Türkiye’de yaşlı sayısının artmasıyla ilgili genel bilgiler verilmektedir; Bilimsel çalışmalar ve istatistiki veriler dünya nüfusunun yaşlandığını ortaya koymaktadır. Yaşlı sayısının artmasıyla ilgili ortaya çıkabilecek sorunların, ihtiyaçların tespit edilip bilimsel anlamda çözümler getirilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın ana iddiası yaşlanma döneminde dindarlığın başarılı yaşlanmaya, yaşlanma döneminde baş gösterebilecek problemlere karşı durmaya, sosyalleşmeye katkıda bulunacağıdır. Din sosyolojisi ve din psikolojisi alanında yapılan çalışmalara bakıldığında yaşlanma döneminde dinin toplumsal etkilerini konu alan çalışmaların genelde huzurevi- bakımevi merkezli olduğundan bahsedilmektedir. Konuyla ilgili Ursula Lehr’in ‘Yaşlanmanın Psikolojisi’, M. Akif Kılavuz’un ‘Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi’ ve ‘Yaşlılık Dönemi ve Problemleri’ çalışmaları örnek olarak gösterilmektedir. Çalışma temel problem olarak yaşlanma sürecinde dindarlığı etkileyen faktörlerin neler olduğu ve dindarlığın yaşlanma sürecine katkısının ne olduğu sorularına odaklanmaktadır.

Birinci bölümde kavramsal açıdan yaşlanma, yaşlılık, din ve dindarlık kavramları ele alınmaktadır. Dünyadaki ve Türkiye’deki ortalama insan ömrü ile ilgili bazı yıllarda elde edilen bilgiler aktarılmaktadır. 2016 TÜİK verilerine göre Türkiye’de beklenen yaşam süresi 78 yıl, Avrupa Birliği üyesi 28 ülkenin ortalama beklenen yaşam süresi ise 80,9 yıl olmuştur. Ülkemiz genç nüfusa sahip olarak bilinirken 1990 ile 2000 yılları arası döneme bakıldığında genç nüfusun artış hızının nerdeyse durduğu, üretken nüfusun aynı kaldığı ve yaşlı nüfusun hızla artma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Türkiye’nin hızlı bir şekilde şehirleşme sürecine girmesi, kırdan kente sürekli göçün olması gibi durumlar kentli yaşam tarzının getirdiği yeni sosyal ilişkileri doğurmaktadır. Bu durum sorunları ve model değişikliklerini de beraberinde getirmektedir ve bu değişiklikler en çok aile üzerinde görülmektedir. Çalışan kadın sayısı, eğitim, ekonomik giderler ve mekânsal ihtiyaçların eskiye oranla artmış olması yaşlıların özellikle evli çocuklarıyla bir arada yaşamasını güçleştirmektedir (İnce, 2018; 21). Devamında yaşlanma ve dindarlık kavramları sosyolojik açıdan incelenmektedir. Türk Kültüründeki Yaşlılık ve Yaşlılara Yönelik Hizmetler başlığı altında; -yaşlanma teorileri, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik açılardan yaşlanma, dünyada ve Türkiye’de yaşlanma, yaşlanma döneminde huzurevi olgusu, modernleşme ve şehirleşme sürecinde yaşlanma, yaşlanma dönemine ilişkin algılar (bu alt başlıkta ‘yaşlanma dönemini ilişkin algılar’ şeklinde dönem kelimesinde harf hatası bulunmaktadır.), yaşlanma döneminde boş zaman uğraşları, yaşlanma döneminde sosyalleşme, yaşlanma dönemi ve kuşaklar arası iletişim- alt başlıkları olarak incelenmektedir. Sonrasında, “Dinlerde Yaşlılar ve Yaşlanma” başlığı altında; “Yahudilikte Yaşlılık ve Yaşlılar”, “Hristiyanlıkta Yaşlılık ve Yaşlılar”, “İslam’da Yaşlanma Dönemi ve Yaşlılar” alt başlıklarıyla incelenmektedir.

Yaşlanma dönemi ile birlikte yaşlılar üzerinde birtakım olumsuzluklar görülebilir. Bu durum yaşanan değişim süreci ve yaşlılıkla beraber değişen rollerden kaynaklanabilmektedir. Emeklilik dönemi ile gelirin azalması, fiziksel gücün kaybedilmesi gibi durumlar yaşlıları aileden, arkadaş ortamından ve çevreden soyutlayabilir. İletişimin azalmaya ve bozulmaya başladığı bu dönem sosyolojik yaşlanmanın başlangıcı sayılabilir. Bu süreçte yaşlılar yeni rollerine adapte olmaya çalışırken aynı zamanda sosyal çevreyle de iletişim halinde olmak için çabada bulunurlar. Modern hayatla birlikte ortaya çıkan emeklilik dernekleri, çeşitli meslek gruplarına ait “evler” ekonomik yönden birtakım imkânlar sağlarken, sosyal açıdan bu kaybın telafisini dengelemektedir. İşte buradan hareketle yaşlıları da içine alacak sağlıklı bir sosyal bütünleşme için hayatın içindeki maddi ve manevi kültür unsurlarının bilinmesi ve bunlardan faydalanılması gerekir. İnsanların anlam dünyasında önemli bir yeri olan din bu anlamda yaşlılık döneminde yaşlıların toplumla bütünleşmesi ve manevi bağlarını devam ettirmesi için imkân sağlayabilir (İnce, 2018; 13).

Yaşlılar nasıl ki toplumun bir parçası ise yaşlılar üzerinden yapılacak bir araştırmada toplumun önemli bir olgusu olan din faktörünün toplumdaki işlevinin bilinmesi gerekmektedir. Toplumsal gerçekliğin bütün olarak anlaşılabilmesi için bu zaruridir. Bu anlamda yaşlılar ile ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında kitapta belirtilen çalışmalar haricinde 2019 yılında Hayriye Coşkun tarafından 65 yaş üstü 25 yaşlı ile derinlemesine görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiş olan “Türkiye’de Yaşlılık Olgusu ve Din:

Uşak Örneği” isimli yüksek lisans tez çalışması, Ali Yörük tarafından nitel yöntemle çalışılmış bir yüksek lisans tezi “Yaşlıların Dini ve Sosyal Yaşantıları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Karaman Örneği”, Semra Sarı Çam tarafından 2016 yılında literatürden yararlanılarak teorik olarak çalışılmış “Yaşlılık Döneminde Yalnızlıkla Başa Çıkma Dinin Rolü” isimli yüksek lisans tezi görülmektedir. Literatüre bakıldığında yaşlılık süreciyle ilgili birçok çalışmanın olduğu ama yaşlılık sürecinde din olgusunun incelendiği çalışmaların yetersiz olduğu sonucuna ulaşıırken Abdullah İnce’nin “Yaşlanma Sürecinde Dini Hayat” adlı kitabı bu alandaki eksikliği giderme görevi üstlenmektedir.

İkinci bölüme bakıldığında ise araştırma yöntemi ve tekniği ile ilgili genel bilgilerle karşılaşılmaktadır. Nitel ve nicel araştırmaların karşılaştırılması yapılarak olumlu olumsuz özellikleri göz önünde bulundurulmaktadır. Sonrasında ise araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinin kullanılmış olması ve ayrıntılı bilgilere ulaşabilmek için de görüşme tekniğinden yararlanıldığı bilgisi verilmektedir. Araştırma sadece Sakarya il merkezinde bulunan Adapazarı, Erenler, Serdivan ve Arifiye merkez ilçelerinde yaşayan, üniversite mezunu ve 50+ yaş grubunu kapsamaktadır. Neden Sakarya ilinin ilçelerinde çalışılmış olduğu sorusuna bu ilin coğrafi konumu ve göçlerle oluşması sonucu etnik farklılığın olması gibi sebepler cevap olarak verilmektedir. Örneklemin üniversite mezunu bireylerden oluşması da yaşlanma süreci ve yaşlılığa ilişkin çalışmalarda veri toplama güçlüklerinin olması sebebine dayandırılmaktadır. Örneklemin 37’si kadın 173’ü erkektir. Yaş gruplarına bakıldığında ise bireylerin 79’u 50-59 yaş grubunda, 61’i 60-64 yaş grubunda, 37’si 65-69 yaş grubunda, 15’i 70-74 yaş grubunda, 10’u 75-79 yaş grubunda, 8’i 80 ve üzeri yaş grubundadır. Kendinizi nasıl tanımlarsınız sorusuna verilen cevaplara bakıldığında %41 oranında katılımcı “Müslüman”, %35,2 oranında katılımcı “Müslüman-Türk” cevabını vermektedir. Bunun yanında “Milliyetçi-Muhafazakâr”, “Müslüman-Laik”, “Muhafazakâr” tanımları da dinsel çağrıştıran tanımlar olarak görülmektedir. Bazı katılımcıların “Müslüman-Laik-Milliyetçi”, “Müslüman-Milliyetçi-Komünist” olarak cevap verdikleri de belirtilmektedir. Bir katılımcı kendini Şaman Ateist olarak, bir diğer katılımcı da ateist olarak tanımlamıştır. Devamında örneklemin medeni durumu, çocuk sayısına göre dağılımı, eğitim durumuna göre dağılımı gibi belirli özelliklerinin bilgileri verilmektedir.

Yaşlanma sürecinde dine ilginin arttığı ya da azaldığı bilgisine ulaşabilmek için katılımcıların cevapları önem kazanmaktadır. Katılımcılar %57,1 oranında dine yaşlıların daha çok ilgi duyduklarını belirtmektedir. %24,8 oranında katılımcı ise gençlerin dine daha çok ilgi duyduğuna inanmaktadır. Bazı katılımcıların dine yaşlıların fazla ilgi gösterdiğini bunun da ölüm korkusu hissetme ile ilgili olduğunu düşündükleri belirtilmektedir. Bazı katılımcıların dindarlar ile ilgili görüşleri dikkat çekmektedir. Örneğin kendisinin ateist olduğunu belirten, avukat ve 68 yaşında olan katılımcı: “Yüzüne bakınca tevekkül, ruhanilik, güzel duygular yakaladığım dindarlar var. Ama onların dışındakilerin hepsi dini benim kadar bile bilmiyor. Ne dini biliyorlar ne de samimiyetle inanıyorlar. Dindarlık bugün getirisi olan bir şey. Metaya dönüşmüş durumda. Riyakârca bütün dükkânlar türbanlı bayan çalıştırıyor. Çıkar sağlama peşindeler. Aslında onlar Kemalistlerle aynı mistifikasyonu yapıyorlar. Onlar da bir şeyleri kullanıyordu.” diyerek son zamanların Türkiye’sini eleştirmektedir aslında. Aynı şekilde dindarlarla ilgili özellikle insani ilişkilerde olumlu kanaat taşımadığını belirten öğretmen ve 73 yaşında olan katılımcı: “Ben dindarlarda şöyle bir şey görüyorum. Ben beş vakit namazı kıldım, orucu da tuttum. O zaman belli şeyleri yapabilirim gibi davranıyorlar. Hâlbuki Müslümanlık bunlardan ibaret değil. Merhametli olacaksın, yardımsever olacaksın.” Diyerek bazı dindarlarda görülen olumsuzlukları eleştirmektedir. Din ve siyasi tercihler başlığına bakıldığında katılımcılara oy verecek adayın dindarlığını tercih etme sorusu sorulmaktadır. Örnekleme grubu %62,9 oranında oy vereceği adayın dindar olması gerektiğini düşünmektedir. Katılımcıların %30,5’i ise böyle bir düşünceye katılmadığını belirtmektedir. Oy vereceği partinin dine önem vermesi gerektiğini düşünenlerin oranı %72’dir. Bu sonuca göre katılımcıların oy vereceği partinin dine önem vermesini adayın dindar olmasından daha önemli bulmaktadır. Bu konuyla ilgili görüşünü bildiren bir katılımcı: “Benim için siyasetçi, özellikle milletvekili, toplumsal katmanları temsil etmelidir. Ama ilk neden ilkeli, dürüst ve temsil kabiliyetidir. Ancak dürüst ve ilkeli olmak maalesef dindarlıkla karşılanamıyor.” demektedir. Bu tarz düşünceler şunu göstermektedir: Artık dine bakış açısı dinini doğru yaşamayanlardan dolayı olumsuz bir hal almaktadır. Din ile uyumlu olan “ilkeli, ahlaklı, adaletli olmak”

kavramları maalesef ki bazı dindar görünen insanlar tarafından anlam kaybına uğramaktadır. Katılımcıların kendilerini ne kadar dindar gördüğü ile ilgili bir soruya avukat ve 68 yaşında olan bir katılımcı: “Hiç ibadet yapmıyorum. Kendimi ibadetle de kayıtlı görmüyorum ama kendimi fevkalade dindar görüyorum.” demektedir. Bir başka katılımcı dindarlığı “dürüstlük, temizlik ve ahlaklı olmak” diye tanımlamaktadır. Bu tanım yazarın ifade ettiği gibi ahlaki ve vicdani vurgusu güçlü ama amel-pratik boyutu dışarıda bırakan bir dindarlık tanımına meyletmektedir. Hatta dindarlığı dinden ve dini inançtan bağımsız bir şekilde tanımlayacak noktaya gelmektedir. Bu anlamda kavramlar kendi anlamından koparılıp kişinin inandığı şekilde yorumlamasına sebep olmaktadır.

Genel bir algı olarak insanın yaşlandıkça dindarlaştığına inanılmaktadır. İnsanın ölüme yaklaşmasıyla da açıklanmaktadır. Katılımcılara bu durum sorulduğunda yaklaşık %76 oranında katılımcının insanın yaşlandıkça dindarlaştığı fikrine katıldığı görülmektedir. Bu düşünceye katılmayanların oranı ise %19’dur. Katılımcılardan biri yaşlanma sürecinde dindarlığın artacağına olan inancını insanın olgunlaşması, tecrübe kazanması ve boş zamanının artmasına bağlamaktadır. Başka bir katılımcı emeklilikle birlikte ortaya çıkan yeni sosyalleşme sürecinde dinin önemli bir rol oynadığını, yaşlıların boş zamanını şekillendirmede dinin önemli yer işgal ettiğini düşünmektedir. Bir başka katılımcı insanın yaşlandıkça nefsinin köreldiğini, buna bağlı olarak dindarlığın arttığını ifade etmektedir. Başka bir görüşe göre en önemli sebep yıllar içerisinde oluşan tecrübedir. Katılımcılardan biri: “Yaşlılar dindarlaşır. Çünkü korkuyorlar. Artık yolun sonu görünüyor.” demektedir.

Bu çalışmada dindarlığın yaşlılıktaki görünüşleri üzerinden sosyal gerçekliğin bu boyutu ortaya konmaya çalışılmıştır. Örneklem bağlamında yaşlanma dönemi dindarlığı olgusunun en belirleyici unsuru, çocuklukta dini eğitim olarak görülmektedir. Çalışmada sonuç olarak katılımcıların yaşlandıkça kendilerini daha dindar hissettikleri ifade edilmektedir. M. Akif Kılavuz’un ‘Yaşlanma Sürecinin Dini Gelişime Etkileri’ adlı çalışmasına bakıldığında ise tam tersi bir durum söz konusu olmaktadır. Blazer ve Palmore’un boylamsal araştırmalar yöntemi kullanarak gerçekleştirdiği bir çalışmada yaşın artması sonucunda insanların dini inanç ve tutumlarında önemli değişikliklerin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. 18 yıllık bir süreçte 272 kişinin dini tutum ve etkinlikleri 2-3 yıllık aralarla görüşmeler gerçekleştirmek suretiyle incelenmiştir. Ortaya çıkan bulgular, zamanın geçmesiyle bireylerin dini tutum ve etkinliklerinin sabit kaldığı ve önemli bir artış ve düşüş olmadığı yönündedir. Gençliklerinde dindar veya dinsiz olan bireyler yaşlandıklarında da aynı dini inanç ve etkinliklerini devam ettirmektedir. Bu sonuç insanların yaşlandıkça daha dindar olmaları görüşüyle çelişmektedir (Kılavuz, 2005).

Bu çalışmaya genel olarak bakıldığında yaşlıların din olgusu ile ilgili pozitif düşünceleri bulunmaktadır. Örneklemde birkaç katılımcı din ve dindarlık ile ilgili eleştirel görüşlerini Türkiye’deki yaşantılar üzerinden dile getirmiştir. Bazı kavramlar bazı katılımcılar tarafından anlamlarından koparılıp öznelendirilmiştir. Bu anlamda örneklem grubundaki yaşlı bireylerin soruları cevaplarken sorulardan ne anladıkları soru işaretine sebebiyet vermektedir. Örneklem grubunun sadece lisans ve lisansüstü eğitilmiş bireylerden oluşuyor olması da sonuçların bütünü göstermesini zayıflatmaktadır. Tüm bu görüşlerle birlikte nicel ve nitel yöntemlerin kullanıldığı bu çalışma din sosyolojisi ve din psikolojisi alanları için lisans ve lisansüstü öğrencilerine hiç şüphesiz ki katkı sağlayacaktır.

Sorulara verilen cevaplar üzerinden çıkan sonuçlara göre öneriler sunulmaktadır. Bu önerilerden birkaçını yazmakta fayda vardır.

- Yaşlanma döneminde dini hayat konusunda daha spesifik çalışmalara ihtiyaç vardır.
- Yaşlılık olgusunu anlamaya yönelik çalışmalarda, yaşlılara ilişkin sosyal politikalarda, kurumsal planlamalarda, yaşlıların ihtiyaçları sadece maddi unsurlarla sınırlandırılmamalı, onların hayatını anlamlı kılmada, dini ihtiyaçları da göz önünde bulundurulmalıdır.
- Huzurevi ve bakımevi gibi kurumlarda yaşlılara dini rehberlik yapacak eleman istihdamı ele alınmalı, DİB tarafından topluma sunulan din hizmetlerinde bu kesime yönelik özel planlamalar yapılmalıdır. DİB ile İlahiyat Fakülteleri arasındaki iletişim daha etkin ve verimli hale getirilmelidir.

- Manevi danışmanlık konusu, yaşlılara manevi doyum da sağlayacak bir içerikle donatılmalıdır. Somut projelerle yaşlıların yaşam doyumunu artıracak, hayatını anlamlı kılacak çalışmalar üzerinde düşünülmelidir.
- “Huzurevi içinde anaokulu” çalışması bir pilot uygulama olarak benimsenmelidir. DİB’in son dönemlerde üzerine yoğunlaştığı 4-6 yaş grubu Kur’an Kursu eğitimi, pilot olarak bir huzurevi içinde açılarak yaşlılarla çocukların sevgi ortamında mekânsal birlikteliğin sağlanması mümkün olabilecektir.